Registered in Germany Europa Revue Journal
ISSN: 1862-6564 Vol. 6 No. 10 (2026) Published October 24, 2026

THE LEGAL FORCE OF ELECTRONIC CONTRACTS AND CHALLENGES IN PROVING THEM

Abdullayev Sunnat Nurulla o‘g‘li
Sarbon University, 2nd-year student, Law (Jurisprudence) Programme
Mardonova Malak Lutfilla qizi
Sarbon University, 1st-year student, Law (Jurisprudence) Programme

Abstract

This article examines the legal validity of electronic contracts, the determination of the parties’ intent when concluding such contracts, and the legal challenges associated with using electronic information as evidence in court. It distinguishes between the existence of an electronic contract, its attribution to the parties, the integrity of its content, and the proof of consent to conclude the contract. Based on national legislation and international legal approaches, the article proposes a step-by-step conceptual model for assessing electronic contracts. The model encompasses the identification of contractual consent, identity verification, verification of electronic data integrity, assessment of data origin and preservation history, and cross-examination of evidence. The findings substantiate that ensuring the reliability of electronic contracts cannot be limited to the use of electronic signatures alone; rather, it requires the integration of technical, procedural, and organizational safeguards.

Keywords

electronic contract, electronic evidence, electronic digital signature, identification, reliability of evidence, electronic commerce, digital law.

ELEKTRON SHARTNOMALARNING HUQUQIY KUCHI VA ULARNI ISBOTLASH MUAMMOLARI

Abdullayev Sunnat Nurulla o‘g‘li
Sarbon universiteti, “Yurisprudensiya” ta’lim yo‘nalishi, 2-bosqich talabasi
Mardonova Malak Lutfilla qizi
Sarbon universiteti, “Yurisprudensiya” ta’lim yo‘nalishi, 1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada elektron shartnomalarning yuridik kuchi, ularni tuzishda taraflarning erk-irodasini aniqlash hamda elektron ma’lumotlardan sudda dalil

sifatida foydalanish bilan bog‘liq huquqiy muammolar tahlil qilinadi. Elektron shartnomaning mavjudligi, taraflarga mansubligi, mazmunining yaxlitligi va shartnoma tuzishga rozilik bildirilganini isbotlash o‘rtasidagi farqlar ochib beriladi. Milliy qonunchilik va xalqaro huquqiy yondashuvlar asosida elektron shartnomalarni baholashning bosqichma-bosqich konseptual modeli taklif etiladi. Mazkur model shartnomaviy rozilikni aniqlash, shaxsni identifikatsiya qilish, elektron ma’lumotning yaxlitligini tekshirish, uning kelib chiqishi va saqlanish tarixini baholash hamda dalillarni o‘zaro solishtirish bosqichlarini qamrab oladi. Tadqiqot natijasida elektron shartnomalarning ishonchliligini ta’minlash faqat elektron imzodan foydalanish bilan cheklanmasligi, balki texnik, protsessual va tashkiliy kafolatlarning uyg‘unligini talab qilishi asoslanadi.

Kalit so‘zlar: elektron shartnoma, elektron dalil, elektron raqamli imzo, identifikatsiya, dalillarning ishonchliligi, elektron tijorat, raqamli huquq.

Аннотация: В статье анализируются юридическая сила электронных договоров, определение волеизъявления сторон при их заключении, а также правовые проблемы, связанные с использованием электронных данных в качестве доказательств в суде. Раскрываются различия между фактом существования электронного договора, его принадлежностью сторонам, целостностью его содержания и доказыванием согласия на заключение договора. На основе национального законодательства и международных правовых подходов предлагается поэтапная концептуальная модель оценки электронных договоров. Данная модель включает установление согласия сторон на заключение договора, идентификацию личности, проверку целостности электронных данных, оценку их происхождения и истории хранения, а также сопоставление доказательств между собой. По результатам исследования обосновывается, что обеспечение достоверности электронных договоров не может ограничиваться исключительно использованием электронной подписи, а требует комплексного применения технических, процессуальных и организационных гарантий.

Ключевые слова: электронный договор, электронное доказательство, электронная цифровая подпись, идентификация, достоверность доказательств, электронная коммерция, цифровое право.

Kirish. Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi shartnomaviy munosabatlarning shakli va amalga oshirilish usullarini o‘zgartirmoqda. Bugungi kunda tovar va xizmatlarni xarid qilish, masofadan turib xizmat ko‘rsatish, elektron platformalarda buyurtma berish hamda tadbirkorlik operatsiyalarini amalga oshirish jarayonlarida elektron vositalardan keng foydalanilmoqda. Natijada shartnomaviy munosabatlarda hujjatning qog‘oz shaklida mavjudligi emas, balki taraflarning roziligi, ularning shaxsini aniqlash va kelishuv mazmunini ishonchli qayd etish masalalari muhim ahamiyat kasb etmoqda. Elektron shaklda tuzilgan shartnomalar iqtisodiy munosabatlarni tezlashtirishi va masofadan turib bitimlar tuzish imkonini berishi bilan birga, yangi huquqiy savollarni ham yuzaga keltiradi. Xususan, elektron platformada muayyan tugmani bosgan shaxs aynan shartnoma tarafimi, u shartlarning mazmuni bilan tanishganmi, rozilik ongli ravishda bildirilganmi va keyinchalik taqdim etilgan elektron yozuv o‘zgartirilmaganmi, degan savollar nizolarni hal qilishda muhimdir.

Ushbu muammolarni tahlil qilishda ikkita masalani farqlash lozim.

Birinchisi — elektron shartnomaning qonun talablariga muvofiq tuzilganligi va yuridik kuchga egaligi.

Ikkinchisi — nizoli vaziyatda ushbu shartnoma mavjudligi, uning mazmuni va taraflarga mansubligini isbotlash imkoniyati.

Shartnomaning elektron shaklda tuzilgani uning yuridik kuchini o‘z-o‘zidan inkor etmaydi. Biroq elektron yozuvning mavjudligi ham undagi barcha ma’lumotlarning haqiqiyligi va aynan muayyan shaxs tomonidan tasdiqlanganini avtomatik ravishda isbotlamaydi. Xalqaro savdo huquqida ham elektron va qog‘oz shaklidagi ma’lumotlarga nisbatan kamsitmaslik hamda funksional tenglik tamoyillari muhim o‘rin tutadi. Tadqiqot muammosi elektron shartnomalarning yuridik kuchini tan olishga doir umumiy qoidalar bilan ularning haqiqiyligi va ishonchliligini muayyan nizoda tekshirish mexanizmlari o‘rtasidagi aloqani aniq belgilash zaruratidan iborat.

Tadqiqotning maqsadi elektron shartnomalarning yuridik kuchini va ularni isbotlash jarayonini o‘zaro bog‘liq, biroq alohida huquqiy bosqichlar sifatida o‘rganish hamda elektron shartnomalarni sudda baholash uchun izchil konseptual model ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotning asosiy vazifalari elektron shartnomalarning huquqiy

asoslarini o‘rganish, oferta va akseptni isbotlash bilan bog‘liq muammolarni aniqlash, elektron dalillarning ishonchliligini baholash mezonlarini tizimlashtirish va huquqni qo‘llash amaliyotini takomillashtirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotning asosiy farazi shundan iboratki, elektron shartnomalar bo‘yicha nizolarni ishonchli hal qilish uchun faqat hujjatning elektron shakli yoki imzo mavjudligini aniqlash yetarli emas. Shartnoma tuzish jarayoni, taraflarni identifikatsiya qilish, elektron ma’lumotning yaxlitligi va uning kelib chiqishini tasdiqlovchi dalillar o‘zaro bog‘liq holda baholanishi zarur.

Adabiyotlar tahlili. Elektron shartnomalarning huquqiy kuchi va isbotlanishi milliy qonunchilik, xalqaro huquqiy hujjatlar hamda elektron bitimlar bo‘yicha ilmiy tadqiqotlar asosida o‘rganildi.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023). Konstitutsiya shaxs huquqlari, mulk va iqtisodiy faoliyatning umumiy huquqiy asoslarini belgilaydi. U elektron shartnomalarga oid maxsus qoidalarni almashtirmaydi, balki ularni konstitutsiyaviy tamoyillar bilan uyg‘un talqin qilish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi [1]. O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi (1995, birinchi qism). Fuqarolik kodeksi bitimlar, shartnomalar, iroda izhori va majburiyatlarga oid moddiy-huquqiy munosabatlarni tartibga soluvchi asosiy manbadir. Elektron shartnomalarni baholashda aynan shartnoma tuzishning umumiy talablarini aniqlash uchun muhimdir [2]. “Elektron tijorat to‘g‘risida”gi Qonun (2022). Mazkur qonun elektron tijorat munosabatlarining huquqiy asoslarini belgilaydi. U elektron muhitda tuziladigan bitimlarning shakli va amalga oshirilishiga oid qoidalarni o‘rganishda asosiy maxsus manbalardan biridir [3].

“Elektron raqamli imzo to‘g‘risida”gi Qonun (2022). Qonun elektron raqamli imzodan foydalanishning huquqiy asoslarini belgilaydi. Biroq imzo vositasining mavjudligi bilan shartnoma mazmuniga nisbatan haqiqiy rozilik bildirilganini isbotlash bir xil masala emas [4]. “Elektron hujjat aylanishi to‘g‘risida”gi Qonun (2004). Ushbu hujjat elektron hujjatlarni yaratish, uzatish, saqlash va ulardan foydalanish bilan bog‘liq munosabatlarni tartibga soladi. Elektron shartnoma mazmunini saqlash va keyinchalik tekshirish masalalarini o‘rganishda ahamiyatlidir [5]. O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik protsessual kodeksi (2018). Kodeks fuqarolik ishlarini ko‘rish jarayonida

dalillarni taqdim etish, tekshirish va baholashning protsessual asoslarini belgilaydi. Elektron shartnomaga oid nizolarda elektron ma'lumotlarni protsessual tartibda taqdim etish va baholash masalalari shu doirada ko'rib chiqiladi [6].

BMTning Xalqaro shartnomalarda elektron xabarlardan foydalanish to'g'risidagi konvensiyasi (2005). Konvensiya xalqaro shartnomalarda elektron xabarlardan foydalanishning huquqiy aniqligini ta'minlashga qaratilgan. Uning ahamiyati elektron shaklning o'zi sababli shartnoma yoki xabarning huquqiy ta'sirini asossiz ravishda inkor etmaslik tamoyilida namoyon bo'ladi [7]. Farida Allambergenova (2026). Elektron shartnomalarda oferta va akseptni isbotlashga bag'ishlangan tadqiqotda raqamli muhitda rozilikni aniqlash muammolari ko'rib chiqiladi. Ushbu yondashuv mazkur maqoladagi shartnoma tuzish jarayoni va taraflarning haqiqiy erk-irodasini baholash masalalariga bevosita aloqador[8]. Ellada Sarsenbaeva(2025).Taqdim etilgan dastlabki ro'yxatda mu-allifning elektron shartnomalarni tuzish va amalga oshirishga oid tadqiqoti keltirilgan. Biroq maqolaning to'liq bibliografik ma'lumotlarini mustaqil ravishda tasdiqlash imko-ni bo'lmagani sababli, nashr nomi, soni va sahifalarini asl manbadan tekshirish zarur [9].

Zaripa Adanbekova va hammualliflar (2022). Features of an Electronic Transaction as Evidence in Court maqolasida elektron bitimlarning sudda dalil sifatida qo'llanishi, huquqiy tabiati va ularni baholash muammolari o'rganilgan. Ushbu tadqiqot elektron bitimni dalil sifatida tekshirishda uning mazmuni va ishonchliligiga e'tibor qaratish zarurligini asoslaydi [10]. BMT Xalqaro savdo huquqi komissiyasining Elektron tijorat to'g'risidagi namunaviy qonuni (1996). Ushbu hujjat elektron va qog'oz shaklidagi ma'lumotlarga nisbatan kamsitmaslik, texnologik betaraflik va funksional tenglik tamoyillarini rivojlantirgan. U elektron shartnomalarni huquqiy tan olishning xalqaro nazariy asoslarini tushuntiradi [11]. S. S. Gulyamov (2022). Dastlabki ro'yxatda raqamli iqtisodiyotda elektron shartnomalarni huquqiy tartibga solishga oid monografiya keltirilgan. Uning nashriyot katalogi yoki kutubxona yozuvi tekshirilmagani sababli, nashr ma'lumotlarini maqola topshirilishidan oldin tasdiqlash lozim [12]. Adabiyotlar tahlili elektron shartnomalarni o'rganishda uchta asosiy yo'nalish mavjudligini ko'rsatadi: shartnomaning moddiy-huquqiy kuchi, elektron shakl va imzoning huquqiy ahamiyati hamda elektron ma'lumotlarni protsessual isbotlash.

Metodologiya. Tadqiqotda formal-yuridik, tizimli, qiyosiy-huquqiy tahlil va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Formal-yuridik metod elektron shartnomalar, elektron hujjatlar va elektron raqamli imzoga oid normalarning mazmunini aniqlashga xizmat qildi. Tizimli tahlil shartnoma tuzish, taraflarni identifikatsiya qilish va dalillarni tekshirish jarayonlarini o‘zaro bog‘liq bosqichlar sifatida o‘rganish imkonini berdi. Qiyosiy-huquqiy metod milliy qonunchilikdagi yondashuvlarni UNCITRAL tomonidan ishlab chiqilgan xalqaro tamoyillar bilan taqqoslash uchun qo‘llanildi. Umumlashtirish metodi esa aniqlangan huquqiy muammolar asosida konseptual baholash modelini ishlab chiqishda foydalanildi. Tadqiqot normativ-huquqiy hujjatlar va ilmiy manbalarni tahlil qilishga asoslangan. Unda sud ishlarining empirik tanlanmasi, statistik ma’lumotlar yoki ekspert so‘rovlari qo‘llanilmagan. Shu sababli maqolada taklif etilgan model amaliyotda statistik jihatdan tasdiqlangan usul emas, balki kelgusida empirik tekshiruvdan o‘tkazilishi mumkin bo‘lgan ilmiy-metodik taklif sifatida qaraladi.

Tahlil va natijalar. Elektron shartnomaning yuridik kuchini aniqlashda uning qanday shaklda tuzilganidan tashqari, shartnoma tuzish uchun qonunchilikda belgilangan talablar bajarilgan-bajarilmaganini tekshirish zarur. Fuqarolik-huquqiy munosabatlarda shartnomaning mavjudligi taraflarning kelishuviga, tegishli hollarda qonun talab qiladigan shaklga rioya etilishiga va boshqa zarur shartlarga bog‘liq. Shu sababli elektron shakl shartnomani tuzish usuli sifatida baholanishi, uning haqiqiyligi esa tegishli huquqiy talablar asosida aniqlanishi kerak.

Elektron shartnomalarda rozilik turli usullar orqali ifodalanishi mumkin. Masalan, elektron hujjatni elektron raqamli imzo bilan imzolash, elektron platformada buyurtmani tasdiqlash yoki belgilangan shartlarga muvofiq elektron xabar yuborish shular jumlasi-dandir. Biroq har qanday texnik harakatni avtomatik ravishda haqiqiy aksept deb hisob-lash to‘g‘ri emas. Bunday harakatning huquqiy ahamiyati taklifning mazmuni, taraflarga taqdim etilgan shartlar, harakatning konteksti va amaldagi qonunchilikka muvofiq aniqlanishi lozim. Masalan, elektron platformada “Buyurtmani tasdiqlash” tugmasini bosish shartnoma tuzishga rozilikni ifodalashi mumkin. Biroq keyinchalik nizo yuzaga kelsa, tugmani kim bosgani, foydalanuvchiga qaysi shartlar ko‘rsatilgani va tasdiqlash

jarayoni qanday qayd etilgani aniqlanishi zarur. Faqat buyurtma yozuvining mavjudligi ushbu savollarning barchasiga javob bermaydi. Elektron raqamli imzo mazkur jarayonda muhim vosita hisoblanadi. Shu bilan birga, imzoning tekshiruvdan muvaffaqiyatli o‘tishi, imzo kalitidan foydalanish vakolati, imzolash vaqti hamda hujjat mazmunining yaxlitligi o‘zaro bog‘liq, lekin alohida tekshiriladigan jihatlardir [4]. Demak, elektron shartnomaning yuridik kuchi faqat texnik vositaga emas, balki shartnoma tuzishning huquqiy shartlari va tegishli holatlarni tasdiqlovchi ma’lumotlarga ham bog‘liq.

Elektron shartnomalarni sudda isbotlash muammolarini to‘rtta asosiy guruhga ajratish mumkin.

Birinchi muammo — shaxsni identifikatsiya qilish. Elektron tizimda qayd etilgan harakat aynan muayyan shaxs tomonidan amalga oshirilganini aniqlash zarur. Foydalanuvchi hisobi, telefon raqami yoki elektron pochta manzilining mavjudligi shaxsni aniqlashga yordam beradi, biroq hisobdan boshqa shaxs foydalanmaganini har doim ham to‘liq tasdiqlamaydi. Shu sababli identifikatsiya usuli, kirish qaydlari va boshqa tegishli dalillar birgalikda baholanishi kerak.

Ikkinchi muammo — taraflarning roziligini isbotlash. Elektron shartnoma tuzilganini tasdiqlash uchun oferta va akseptning mazmuni, ketma-ketligi hamda o‘zaro muvofiqligini aniqlash muhim. Agar taraflardan biri shartlarni qabul qilmaganini yoki unga boshqa mazmundagi taklif ko‘rsatilganini da’vo qilsa, platformadagi qaydlar, yuborilgan xabarlar va shartlarning tegishli vaqtdagi versiyasi ahamiyat kasb etishi mumkin. Bu masala elektron shartnomalarda rozilikni isbotlashga bag‘ishlangan ilmiy tadqiqotlarda ham alohida o‘rin tutadi [8].

Uchinchi muammo — elektron ma’lumotning yaxlitligi. Elektron hujjat yoki yozuv o‘zgartirilgan, qisman yo‘qolgan yoki dastlabki kontekstdan ajratilgan bo‘lishi mumkin. Shu sababli hujjatning faqat ekranda ko‘rinadigan nusxasi bilan cheklanmasdan, mavjud hollarda asl elektron fayl, texnik metama’lumotlar, tizim qaydlari va saqlash tarixi ham tekshirilishi maqsadga muvofiq. Elektron hujjat aylanishi to‘g‘risidagi qonunchilik bu jarayonning huquqiy asoslaridan birini tashkil etadi.

To‘rtinchi muammo — elektron dalillarni protsessual baholash. Elektron yozuvning ishga aloqadorligi, qanday olingani, uning ishonchliligi va boshqa dalillar

bilan mosligi aniqlanishi kerak. Bunda elektron shakldagi ma’lumotni taqdim etishning o‘zi uning mazmuni to‘g‘ri ekanini anglatmaydi. Dalil tegishli protsessual qoidalar asosida tekshirilishi va ishning boshqa holatlari bilan birgalikda baholanishi lozim.

Mazkur muammolar bir-biridan mustaqil emas. Masalan, elektron hujjatning yaxlitligi tasdiqlangan bo‘lsa ham, undan kim foydalangani noma’lum qolishi mumkin. Aksincha, foydalanuvchi aniqlangan bo‘lsa-da, unga qaysi shartlar ko‘rsatilgani yoki ularning o‘zgartirilmaganligi bo‘yicha savollar qolishi ehtimoli mavjud. Shuning uchun elektron shartnomani isbotlashda yagona texnik belgiga tayanish o‘rniga, bir-birini to‘ldiruvchi dalillar tizimidan foydalanish zarur.

Tadqiqot doirasida elektron shartnomani baholash uchun besh bosqichli model taklif etiladi.

1. Shartnomaning huquqiy asosini aniqlash

Shartnoma predmeti, taraflar, tegishli shakl talablari va kelishuvning qonunchilikka muvofiqligini tekshirish.

2. Taraflar va rozilikni aniqlash

Shaxsni identifikatsiya qilish, oferta va akseptni, shuningdek rozilik bildirilgan holatlarni tekshirish.

3. Elektron ma’lumotning yaxlitligini tekshirish

Hujjat mazmuni, mavjud texnik metama’lumotlar, vaqt qaydlari va saqlash tarixini baholash.

4. Dalillarni o‘zaro solishtirish

Elektron hujjatni yozishmalar, to‘lov ma’lumotlari, tizim qaydlari va boshqa tegishli dalillar bilan taqqoslash.

5. Huquqiy va protsessual xulosa chiqarish

Aniqlangan holatlarni qonunchilik va dalillarni baholash qoidalari asosida umumiy xulosaga birlashtirish.

Modelning asosiy afzalligi shundaki, u elektron shartnoma mavjudligini aniqlashdan boshlanib, uning taraflarga mansubligi, mazmuni va ishonchliligini tekshirish orqali huquqiy xulosaga kelishni nazarda tutadi. Mazkur bosqichlar har bir ishda qat’iy va o‘zgarmas protsessual ketma-ketlik sifatida emas, balki sud va huquqni

qo‘llovchi mutaxassislar uchun tahliliy yo‘riqnoma sifatida taklif qilinmoqda. Muayyan ishning xususiyatlariga qarab ayrim bosqichlar bir vaqtda bajarilishi yoki qo‘shimcha tekshiruv talab etilishi mumkin.

Modelning muhim jihati — elektron dalilni tekshirish va shartnomaning yuridik kuchini baholashni bir-biriga tenglashtirmasligidir. Texnik jihatdan ishonchli yozuv mavjudligi shartnomaning barcha huquqiy talablarga javob berishini o‘z-o‘zidan anglatmaydi. Xuddi shuningdek, texnik tekshiruvning ayrim cheklovlari mavjudligi ham elektron hujjatni avtomatik ravishda yaroqsiz deb topish uchun yetarli asos bo‘la olmaydi. Yakuniy baho tegishli qonunchilik va ish holatlariga bog‘liq.

UNCITRAL tomonidan ishlab chiqilgan Elektron tijorat to‘g‘risidagi namunaviy qonun elektron va qog‘oz shaklidagi ma’lumotlarga nisbatan kamsitmaslik, texnologik betaraflik va funksional tenglik tamoyillariga asoslanadi. Ushbu tamoyillarning mazmuni elektron shaklning o‘zi sababli ma’lumotning huquqiy ta’sirini inkor etmaslik, texnologiyalarning muayyan turiga asossiz ustunlik bermaslik va elektron vositalar an’anaviy hujjatlarning tegishli vazifalarini qay darajada bajarayotganini hisobga olishdan iborat. BMTning Xalqaro shartnomalarda elektron xabarlardan foydalanish to‘g‘risidagi konvensiyasi ham xalqaro shartnomaviy munosabatlarda elektron aloqalarning huquqiy aniqligini mustahkamlashga qaratilgan. Biroq xalqaro hujjatning mavjudligi uning barcha qoidalari O‘zbekistonda avtomatik ravishda qo‘llanadi, degani emas. Muayyan xalqaro hujjatning O‘zbekiston uchun huquqiy maqomi, qo‘llanish doirasi va tegishli majburiyatlari alohida tekshirilishi lozim. Milliy qonunchilikni takomillashtirishda xalqaro tamoyillarni to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘chirishdan ko‘ra, ularni mavjud fuqarolik va protsessual huquq tizimi bilan uyg‘unlashtirish muhimdir. Jumladan, elektron shartnomalarning taraflarga mansubligi, hujjatning yaxlitligi va rozilikning qayd etilishiga doir masalalarda tushunarli huquqiy mezonlar ishlab chiqish huquqni qo‘llashdagi noaniqliklarni kamaytirishi mumkin.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, quyidagi takliflar ilgari suriladi.

Birinchidan, elektron shartnomalarni baholashda shaxsni identifikatsiya qilish, rozilikni tasdiqlash, elektron ma’lumot yaxlitligi va dalillarning o‘zaro muvofiqligini farqlovchi amaliy metodik tavsiyalar ishlab chiqish maqsadga muvofiq.

Ikkinchidan, elektron platformalarda shartnoma tuzish jarayonining tekshirilishi mumkin bo‘lgan qaydlarini saqlash amaliyotini takomillashtirish lozim. Bunda tarafga ko‘rsatilgan shartlar versiyasi, rozilik bildirilgan vaqt, tasdiqlash usuli va hujjatning keyingi o‘zgarishlari haqidagi mavjud ma’lumotlar muhim ahamiyatga ega. Bunday qaydlarni saqlash talablari shaxsga doir ma’lumotlarni himoya qilish va tegishli qonunchilik talablariga muvofiq amalga oshirilishi kerak.

Uchinchidan, sudyalar, advokatlar va boshqa huquqshunoslar uchun elektron dalillarni tekshirishga oid amaliy mashg‘ulotlarni kengaytirish zarur. Bunday mashg‘ulotlarda elektron yozishmalar, platforma qaydlari, raqamli imzo va texnik ekspertiza natijalarini birgalikda baholashga alohida e’tibor qaratish mumkin.

To‘rtinchidan, elektron shartnomalar bo‘yicha nizolarda texnik mutaxassis va sud ekspertining vazifalari, shuningdek ularning xulosalaridan foydalanish chegaralarini aniq tushuntiruvchi metodik materiallarni ishlab chiqish lozim. Texnik ekspertiza elektron faylning ayrim xususiyatlarini aniqlashga yordam beradi, ammo shartnomaning yakuniy yuridik bahosi tegishli huquqiy mezonlar asosida beriladi.

Beshinchidan, fuqarolar va tadbirkorlar uchun elektron shartnomalar tuzish, elektron imzodan foydalanish va raqamli hujjatlarni xavfsiz saqlash bo‘yicha sodda huquqiy tavsiyalarni kengaytirish zarur. Bu taklif raqamli savodxonlikni umumiy targ‘ib qilishdan ko‘ra, shartnomaviy munosabatlarda uchraydigan aniq xavflarning oldini olishga qaratilishi kerak. Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi elektron shartnomalarning yuridik kuchi va ularni isbotlash muammolarini yagona tahliliy doirada ko‘rib chiqish hamda elektron shartnomani sudda baholashning besh bosqichli konseptual modelini taklif etishdan iborat.

Birinchidan, elektron shartnomaning yuridik kuchi bilan elektron ma’lumotning daliliy ishonchliligi o‘rtasidagi farq tizimlashtirildi. Bu yondashuv elektron hujjatning mavjudligi, uning taraflarga mansubligi va shartnoma tuzishga rozilik bildirilganini tasdiqlashni alohida tahlil qilish imkonini beradi.

Ikkinchidan, shartnomaning huquqiy asosini aniqlash, taraflar va rozilikni tekshirish, elektron ma’lumot yaxlitligini baholash, dalillarni o‘zaro solishtirish hamda yakuniy huquqiy xulosa chiqarish bosqichlaridan iborat konseptual model ishlab chiqildi.

Uchinchidan, elektron shartnomalarni isbotlashda texnik, moddiy-huquqiy va protsessual mezonlarning o‘zaro to‘ldiruvchi xususiyati asoslandi. Bu yondashuv elektron imzo yoki alohida elektron yozuvni barcha huquqiy savollarga javob beruvchi yagona mezon sifatida qabul qilishning oldini olishga qaratilgan.

Taklif etilgan model mualliflik metodik ishlanmasidir. Uning amaliy samaradorligi hali empirik tadqiqotlar orqali tasdiqlanmagan. Shu sababli uni amaliyotga tatbiq etishdan oldin milliy sud amaliyoti, amaldagi qonunchilik va elektron shartnomalar bo‘yicha real nizolar asosida sinovdan o‘tkazish lozim.

Xulosa. Tadqiqot natijalari elektron shartnomalarning yuridik kuchi va ularni isbotlash masalalari o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lsa-da, alohida huquqiy tahlilni talab qilishini ko‘rsatadi. Elektron shartnomaning mavjudligi uning avtomatik ravishda haqiqiyligini anglatmaydi; elektron imzoning mavjudligi esa har bir holatda taraflarning roziligi va shartnoma mazmuniga oid barcha savollarni hal etmaydi. Elektron shartnomalarni isbotlash jarayonida shaxsni identifikatsiya qilish, oferta va akseptni aniqlash, elektron ma’lumotning yaxlitligini tekshirish hamda dalillarni o‘zaro solishtirish muhim ahamiyatga ega. Mazkur bosqichlardan birining yetarlicha tekshirilmasligi shartnoma tuzilganligi yoki uning mazmuni haqidagi xulosaning ishonchliligiga ta’sir qilishi mumkin. Maqolada taklif etilgan besh bosqichli konseptual model elektron shartnomalarni baholash jarayonini tizimlashtirishga qaratilgan. Uning asosiy afzalligi huquqiy kuch, taraflarning roziligi va elektron dalillarning ishonchliligini bir-biridan farqlagan holda, ularni umumiy tahliliy tizimga birlashtirishidir. O‘zbekiston sharoitida elektron shartnomalar bilan bog‘liq huquqiy munosabatlarni takomillashtirish uchun elektron ma’lumotlarni saqlash va tekshirish amaliyotini rivojlantirish, huquqshunoslarning raqamli dalillar bilan ishlash ko‘nikmalarini oshirish va huquqiy normalarni qo‘llash bo‘yicha metodik tavsiyalarni ishlab chiqish maqsadga muvofiq. Yakuniy xulosa shuki, elektron shartnomaning ishonchliligi faqat uning elektron shaklda tuzilganligi bilan emas, balki taraflarning roziligi, hujjatning mazmuni, kelib chiqishi va yaxlitligi qonuniy hamda tekshiriladigan usullar orqali tasdiqlanishi bilan belgilanadi. Shu sababli elektron shartnomalarni huquqiy tartibga solish va sudda isbotlash tizimini takomillashtirish raqamli iqtisodiyotda shartnomaviy barqarorlikni ta’minlashning muhim yo‘nalishidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Yangi tahrir. 2023-yil 30-aprel. 2. O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi. Birinchi qism. 1995-yil 21-dekabrda qabul qilingan.

3. O‘zbekiston Respublikasining “Elektron tijorat to‘g‘risida”gi Qonuni. 2022-yil 29-sentabr, O‘RQ-792-son.

4. O‘zbekiston Respublikasining “Elektron raqamli imzo to‘g‘risida”gi Qonuni. 2022-yil 12-oktabr, O‘RQ-793-son.

5. O‘zbekiston Respublikasining “Elektron hujjat aylanishi to‘g‘risida”gi Qonuni. 2004-yil 29-aprel, 611-II-son.

6. O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik protsessual kodeksi. 2018-yil 22-yanvar, O‘RQ-460-son Qonun bilan tasdiqlangan.

7. United Nations. (2005). United Nations Convention on the Use of Electronic Communications in International Contracts. New York, 23 November 2005.

8. Allambergenova, F. B. (2026). Elektron shartnomalarda rozilik (oferta va aksept)ni isbotlashning huquqiy muammolari. Yurist axborotnomasi, 2026-yil, 1-son, 83–91-betlar.

9. Sarsenbaeva, E. T. (2025). O‘zbekiston Respublikasida elektron shartnomalarni tuzish va amalga oshirishning huquqiy xususiyatlari va amaliy muammolari. Yangi O‘zbekiston ilmiy tadqiqotlar jurnali. Izoh: soni, sahifalari va maqolaning to‘liq nashr ma’lumotlari asl manbadan tasdiqlanishi kerak.

10. Adanbekova, Z., Omarova, A. B., Yermukhametova, S., Assanova, S., Tynybekov, S. (2022). Features of an Electronic Transaction as Evidence in Court. Law, State and Telecommunications Review, 14(1), 98–112.

11. United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL). (1996). UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce with Additional Article 5 bis as Adopted in 1998.

12. Gulyamov, S. S.(2022). Raqamli iqtisodiyotda elektron shartnomalarni huquqiy tartibga solish muammolari. Toshkent: TSUL. 180 bet. Izoh: monografiyaning nashriyot yoki kutubxona katalogidagi bibliografik yozuvini topshirishdan oldin tasdiqlash zarur.